

ÚTINAPLÓ

Obrusánszky Borbála :

Kaszar nyomában Belső-Mongóliában

Kína Belső-Mongólia Autonóm Tartománya nagyon sok meglepetést tartogat a kutatók és az érdeklődő látogatók számára egyaránt. A hun múlt kincsein, valamint Dzsingisz kánhoz kötődő szokásokon kívül immáron az ősi férfias erényekből (lovaglás, íjászat, birkózás) nemzetközi szintű versenyeket rendeznek, ahol a helyi bajnokok külföldi ellenfelekkel mérhetik össze erejüket. Idén két nagy nemzetközi íjász versenyt is rendeztek a tartományban, az egyiknek Ergüne (2012. aug. 20-23), a mongolok bölcsője adott helyet, a másiknak pedig Ordosz (2012. aug. 25-29), a hunok egykori központja. Mindkettőt régi mongol nyelven „harbának” neveztek, ami nem más, mint lövészetet jelent.

Ahogy fent utaltam rá, két különleges helyszínt választottak ki a versenyek céljára, az első nagy megmértetésre Ergüneben került sor, mely a mai orosz-kínai határ közelében fekszik. A régi feljegyzések szerint ott ringott a mongolok bölcsője. A 14. századi nagy krónikás, Rasid-ad-din szerint, amikor a türkök elfoglalták a mai Mongólia szívéét, vagyis az Orhon-völgyet, akkor Dzsingisz kán ősei keletre húzódtak, az Ergüne-folyó partjára, ahol egy szurdokban találtak menedéket. Kis idő múlva megsokasodtak és megerősödtek és kitörtek onnan. Az ősi terület nem került el a nagy birodalomalapító Dzsingisz kán figyelmét és a legelőkben és vizekben gazdag vidéket öccsének, Kaszarnak adta, aki egy palotát emelt az Ergüne-folyó partján. A többi testvér is a közelben, vagyis a mongolság bölcsőjéhez közel kapott területeket. Kaszar révén Ergüne az íjászok igazi központja lehet, hiszen nyolcszáz éve a közelben rendszeres edzésekkel tartottak ott, talán a nagy távlövő Jiszünge is kapta az első leckéket apjától.

Bár a mongolisztikai kutatásokban Dzsingisz kán mögött eltörpülnek a híres mongol vitézek, de a helybéliek, illetve a kelet-belső-mongol törzsek szívesen emlékeznek meg legnagyobb hősről, a félelmetes íjászról, Kaszarról.

A mongol krónikák (Secret History of Mongols, Golden Summary) feljegyzéseiből tudjuk, hogy Kaszar Dzsingisz kán leghűségesebb öccse volt, két évvel volt fiatalabb nagykánnál. Kettejük bensőséges kapcsolata már kiskoruktól kialakult. Mindig egymással játszottak, és testvéreik ellenében mindig megvédték egymás érdekeit. Egy régi népköltészeti ihletésű történet szerint a mesebeli Garuda madár a fészkebe két tojást vitt magával, az egyikből kikelt Kaszar, a másikkól pedig két sárga kutya. Utóbbi a mongolok szent állata volt. A krónikákból azt is megtudjuk, hogy a nagy íjász eredeti neve Dzsöcsi volt, így emlegetik a mongolok, de Rasid-ad-din is, aki úgy értesült, hogy a későbbi hadvezért eleinte Dzsöcsinek nevezték, a Kaszar név állítólag még később ragadt rá, amikor már a csatákban kitűnt vitézségével, erre a szó eredeti jelentése: „vadállat”. Később őt is ugyanúgy „bogda” vagyis szent nével illették, mint nagykán bátyját.

Dzsingisz kánnak és testvéreinek nem volt könnyű gyermekkor, apjuk halála után nagy szegénységben éltek. Amikor felcseperedtek, a régi törzsi kapcsolatokat próbálták feléleszteni, ekkor a jövő uralkodó testvérét, Kaszart küldte követségbe, aki mindig elérte célját. Mégsem a diplomáciai ügyességét örökölték meg, hanem hadvezéi képességét, aki bátyjával évtizedekig harcolt a mongol birodalom megteremtéséért. Amikor Dzsingisz kánt először fejedelemmé választották, öccsének a Kabtu melléknevet adta, amely tehetséges íjászt jelent és a tegezek őrjöjévé rendelte, ami nagyfokú önállósággal és hatalommal járt. Kaszar öálló hadsereggel rendelkezett és többször megtámadta az Észak-Kínát uraló Jin-dinasztiát (1125-1234).

Kaszar bátyjától kapott földön egy várost alapított, mégpedig a Gegen- és az Ergüne-folyó között. Sajnos ma már a romok tekinthetők csak meg. A régi főbejárat mellett két oszlop magasodik, azok kínai és mongol nyelven hirdetik, ott élt egykoron Kaszar, a nagy mongol birodalom hadvezére. A város négyszögletes formájú, rendezett település képét tárja elénk, négy kapun lehetett közlekedni, a belső és a külső várost kapuk választották szét. A palotánál nem végeztek feltárást, így csak egy nagy halom mutatja, hogy hol állt Kaszar palotája. Az oda látogató mongolok szentnek tartják a helyet, a palota előtt felállított kopjafára szent szalagokat, hadagokat tekertek, van, aki pénzadományt helyez el, mások pálinkát vagy tejet hintenek a nagy őszellemének.

Államszervezeti és katonai ügyekben sokszor összeveszett bátyjával, Dzsingisz kánnal, egyszer pedig Börte nagyasszonyt is megsértette. Nem tudni, hogy a családi viszály, vagy más szempontok vezérelték a nagy íjászt és hadvezért, hogy elköltözzön a neki juttatott területről. A hagyomány szerint a Kuku-nór táján talált új hazára. A családi viszály az Ordosban élt tangutok miatt csitulni látszott, Dzsingisz kán öccsét kérte meg, hogy kísérelje el erre a hadjáratra. Nem is sejtették, hogy ez

lesz utolsó útjuk. Kaszart már akkor köszvény gyötörte, de bátyja kérését teljesítve, betegen is vállalta a hosszú és kimerítő utat. Később Kaszar utódai a dzsingiszidák szemére hányták, hogy emiatt halt meg ősük. Táborban egy Li nevű kitaj orvos kezelte, de a köszvényes roham mellékhatásai végeztek a nagy íjással, akit állítólag a Nagy Hegynél temettek el. Bátyja sem érte túl őt, ő állítólag egy járványos betegségben halt meg, bár keringenek olyan mende-mondák is, hogy ugyanúgy nászéjszakáján érte a halál, mint a nagy hun Attilát.

A nagykán emlékére legjobb barátja, Boorchu egy emlékközpontot hozott létre az Ordosz szívében, melyet azóta Ejen khoroo-nak, vagyis Gazda Körzetnek neveznek, ahol nemcsak Dzsingisz, hanem Kaszar emlékét is ápolják, utóbbi tiszteletére egy külön pavilonban lehet füstölőt gyújtani.

A hálás utódok Kaszarnak egy önálló kultusz központot is kialakítottak, ahol az általa használt íjat, nyilat, kardot és más tárgyakat őriznek. Darhat Muuminjangat körzetben, Holbogatu járásban, Sine Bulga nevű helyen egy szentélyt emeltek számára, ahol Chagaan Oboo (Fehér szent halom) nevű helyhez közel ma is rendszeresen imádkoznak a nagy elődhöz és évente ötször áldoznak emlékének. A legtöbbször 27-i napon ülnek tort, általában a második, ötödik, hetedik, kilencedik és tizedik holdhónapban. A huszonhetes számot nem tudják pontosan megmagyarázni a kutatók, lehet, hogy éppen azon a napon halt meg, 1227-ben. A köszvényroham tavasszal vagy ősszel szedi áldozatit, ezért elképzelhető, hogy ötödik hónap 27-én érte a halál.

Kaszart tartják ősüknek a horcsinok, akik félelmetes íjász hírében álltak. A mai Belső-Mongólia keleti felében élnek és büszkék ősükre és szívesen mérkőznek ma is meg íjászatban mind más mongol törzsekkel, mint külföldiekkel. Kaszar emléke náluk elevenen él, nemcsak a mongol birodalom egységét jelképező fehér és fekete zászlót imádják, hanem Kaszar tarka lobogóját is, amit fekete és fehér jakszőrből készítenek. A horcsinok templomot szenteltek neki, ahol az év bizonyos jeles napjain neki áldoznak tejet és húst. Ma is szentnek tartják azokat a fehér lovakat, melyeknek ősapján egykoron a nagy hadvezér ült. A régi sztyeppe hagyomány alapján a nagykán családtagjait is megillette az a jog, hogy fehér lovon közlekedjenek.

Jiszünge érdeme

A mongolok egykori bölcsője, Ergüne azért nem maradt híres íjász nélkül, hiszen Kaszar második fia, Jiszüngej a környéken maradt és hol apját, hol a nagy Dzsingisz kánt kísérte el a nagy hadjáratokra. Az 1224-1225-ös közép-ázsiai portyáról hazafelé jövet Dzsingisz kán letáborozott az Altaj-hegységben egy Bukusz nevű helyen és íjászversenyt rendezett. Ezen a viadalon, Jiszüngej 335 aldyni távot lőtt, ami nagyjából 502 méternek felel meg. A nagykán annyira megörült ennek a távlövő rekordnak, hogy kőbe vésette a jeles eseményt. A kő egyben a mongol írás egyik korai becses emléke és sokáig Jiszünge birtokán hevert. 1832-ben találta meg az orosz G. I. Spasszkij és elvitette Szentpétervárra, ma is az Ermitázsban őrzik. A felirat a következőképpen hangzik:

„After the victory over Sartool Genghis-khan made a feast for all the mongols. During the feast arrow shooting competition was organized. The best shooter was lord Yesunke, a grandson (or, according to some sources, nephew) of Genghis-Khan, who shot an arrow up to the 335 fathoms”

Hamarosan a mongolok íjászána emlékhelye közelében egy magyar távlövő sztéléje is magasodik. Mónus József az idei, 2012-es ergünei versenyen 100 alddal előzte meg Jiszüngej egykori rekordját és 653 méterrel új távlövési csúcst állított fel.

Egy ősi táltos emlék nyomában

Hölönbujr megye a táltosok egyik központjának számít, a buddhizmus oda nem terjedt el olyan mértékben, hogy kiszorítsa a régi hit képviselőit. Máiig élnek a régi hagyományok, szokások, sőt a modern rendezvények egyik kedvelt témája a régi hitnek és rituáléknak a felemlegetése. Az Ergünében rendezett íjászverseny megnyitóján egy csapat diák táltos szertartást mutatott be, a modernizált öltözékben is feltűnt nekünk néhány régi viseleti darab: a fejfedő és a dob mellett fontos táltos kellék a nyakba aggatott tükör, mely a gonosz erőket távol tartja viselőjétől és a neki küldött átkok és mérgek mind visszatálnak a küldőjéhez.

Az ergünei táborban egy hármast fedeztünk fel, amelyet nádám obónak, vagyis szent halomnak neveznek a helyiek, ott rendezik meg a nagy ünnepek előtt a tiszteletadást a szellemeknek. A táborban egy helyi táltos is megjelent, aki benevezett az íjászversenyre, azt próbálta bebizonyítani, hogy a szellemi erő birtokosa felveszi a versenyt a fiatal bajnokokkal. A táltos nagyon sok érdekességet mesélt nekünk. Elmondta, hogy náluk az ősi szent helyek 13 obóból állnak, ez egyébként a mongolok egyik szent száma. Eszembe jutott, hogy Mongólia északi részén, Hövszgülben szintén 13 obó állításáról beszélnek a helyiek.

Akkor villant fel bennem, hogy a Dzsingisz kán palotájánál látott régi obók lehetnek azok, melyek talán már a hun korban is léteztek. Egymás mellé építették őket és ezeket a kínaiak long cheng-nek vagyis sárkány falnak nevezték, mert messziről úgy tűnt, mint egy kígyózó sárkány.

A helyi táltos elmondta, hogy régen az obókat egy különös módon emelték. Ha valakit villámcsapás ért, akkor azt az embert nem temették a többiek közé, hanem egy szent halom, az obó alá hantolják. Ez az ősi szokás az építőáldozathoz nagyon szorosan kapcsolható. Belső-Mongóliában és a hunok által benépesített Kaukázusban is nyomát leljük ennek a különös hagyománynak.

A belső-mongol szokásokat elemző könyvben találtam rá a következő adatra, ez szinte teljesen egybeesik a táltos szavaival: Hölönbujrban az ősi hun szokást követik, amikor a villám sújtotta embert egy szent halom, az obó alá temetik el. Ennek az ősi áldozati szokásnak az egyik párhuzama a mongóliai szarvasos kövekhez kalauzol bennünket, ahol a felállítandó bálványkövek alá lókoponyát és más, áldozati állat csontjait helyezték el.

Talán a legkülönlegesebb, villámlással kapcsolatos szokást a horcsinok őrizték meg, akik a mai Belső-Mongólia keleti felén élnek és Kaszar utódainak tartják magukat. Ott a helyi táltosok végeznek áldozatot a villám sújtotta emberek, vagy állatok lelkeinek emlékére. Olyankor általában fehér lovat áldoznak, melynek vérének egy fára kenik, ugyanúgy, mint egykor a kaukázusi hunok tették. A szertartást végző embert a horcsinok kuvannak nevezik, mely a nyugati alán és hun Kuar névhez nagyon hasonló.

A villámot vagyis az isten nyílát a szkíta-hun népek az Ég kegyelmének tartották és azon a helyen, ahol a villám lecsapott, különleges áldozati szertartásokat végeztek. A hunok egyik rokon törzsének, a belső-ázsiai térséget 5-6. században uraló zsuanszuonoknak különleges hagyományáról a kínai Bei si krónika számol be: „Örülnek, ha dörög és villámlik. Minden mennydörgésnél kiáltoznak, nyilaznak az ég felé, majd a területet otthagyják, és máshová mennek. A következő év őszén, mikor a lovak kövérek, visszahajtják őket a villámlás helyére. Elásnak egy kost, tüzet gyújtanak, kardot vonnak, sámánöik imádságot mondanak, hasonlóan a (kínai) gonoszt űző szertartáshoz, utána csapatostul körbe száguldoznak lovaikon akár százszor is. Az emberek fognak egy köteg hosszú fűzfaágat, körben letűzdelik, megöntözik tejjel, kumisszal.”

A villámlás helyét valószínűleg megjelölték, hogy a következő évben el tudják végezni a fenti szertartást, ahol szerepet kapott a kard vallásos imádata, ami a Hadisten legfőbb jelképe volt. Valószínűleg nem ásták el a felszentelésre szánt kost, hanem különleges módon készítették el húsát. Az a fenti, zsuanszuonokra vonatkoztatott szokás, hogy egy területet lóval szertartásosan körbeszáguldoznak, nem ismeretlen a magyarok számára sem, hiszen hasonló eseményről Anonymus gesztája is tudósított. Itt jegyezzük meg, hogy a kínai forrás által említett gonoszűző varázslat, a vu, nagyon hasonló a táltos hagyományokhoz. Ma már elég sok vallástörténész véli úgy, hogy az eredeti hun szokást vették át a kínaiak. Valószínűleg a fűzfaágakkal való varázslat valamely termékenység kultusz része lehetett, amelynek célja, hogy jó termést és bőséges állatszáporulatot biztosítsanak közösségük számára.

Nemcsak Belső-Ázsiában, hanem a Kaukázusban is megőrződtek ezek az ősi szertartások, a Kaukázusi Albánia történetét megőrkítő Movszesz Kalankatuacsi kaukázusi albán történétíró szerint közvetlen őseink, a Kaszpi-tenger mentén élő hunok imádtak egy Kuar nevű istent, aki időről időre villámokkal sújtott le. A keresztény szerző úgy tudta, hogyha valaki a hunok közülük villámcsapás következtében meghalt, azt úgy értelmezték, hogy az ég megharagudott az illetőre. A táltosok ezért állatáldozatot mutattak be az istenüknek, hogy azzal kiengeszteljék őt. A dagesztáni kutatók szerint ezekre az áldozati ceremóniákra tavasszal és kora nyáron kerülhetett sor, amikor leggyakoribb a villámlás. Az iszlám hitben nem maradtak meg olyan látványosan az ősi táltos hitvilági elemek, mint a kereszténységben, vagy a buddhizmusban. Ezért a Kaukázusban élő keresztény népek között, a grúzoknál és az oszétoknál őrződtek meg leginkább az ősi hun hagyományok. Ott szinte máig úgy vélik, hogyha valakit villám sújt halálra, az jó jel és az erdőben áldozatot végeznek az ősi isten tiszteletére - természetesen, immár keresztény köntösben. Szokás egy nagy kőhalmot emelni a halott tiszteletére, mellé egy póznát állítanak fel és arra egy kecske koponyáját, valamint bőrét terítették rá. A pózna alsó végén kapott helyet az elhunyt legkedvesebb ruhája is. A Kaukázusban élő népek hite szerint a nagyhatalmú istenek számára a kecske a legkedveltebb áldozati állat. Akárcsak a hunoknál, úgy az oszétoknál, karacsájoknál és a balkároknál is, a temetés után a sír közelében nagy tort rendeztek, akkor már vigadozva vettek végső búcsút a halottól. Különleges bánásmódot érdemelt ki az a nyáj, melybe belecsapott a villám. A túlélő jószágokat szabadon engedték, csak combjuknál megjelölték, hogy a környékbeliekkel tudassák: nem szabad befogni a szentnek jelölt jószágokat.

A hunok ordoszi központja

A nemzetközi íjászverseny az Ordosban, a hunok egykori központjában folytatódott tovább, ahol az „Ordosz nádám” rendezvénysorozat egyik kiemelt rendezvénye volt. A belső-mongol szervezők Engebejt találták alkalmasnak erre a célra, mely Dalat járásban, az Ordosz északi felén található, neve békét és nyugalmat jelent. Nem messze ettől a csodálatos pihenőhelytől találták meg az 1970-es években az ordoszi hun aranykincset, melynek a legszebb darabját az úgynevezett hun királykorona alkotja. A járásban, illetve a pihenőhelyen Dzsingisz kán kultuszát ápolják a helyiek, a homokdűnék közelségében szent halmot és egy jurtatábort szenteltek a nagykán tiszteletére. A legközelebbi emlékhely Ordosz városban van, melyet kínaiul Dongshengnek neveznek és ma az a térség legdinamikusabban fejlődő ipari központja. A település szívében áll az Ordosz múzeum, ahol a területről előkerült csodálatos bronzkori hun kincsek mellett a Kr. e. 5-4. századi régészeti tárgyak fellelhetők. Szerencsére a hun örökség nemcsak a tárlókon belül érhető nyomon, hanem annak sok eleme beleivódott a mongol hagyományokba. Talán mi, magyarok ezért érezzük olyan otthonosan magunkat ebben a távoli tartományban. Nagyon sokszor halljuk azt a kutatóktól, hogy a gasztronómia mennyire gyorsan változik, ezért az ételek hasonlósága önmagában még semmit sem jelent. Azt hiszem, a höhhoti Belső-Mongólia Múzeum tárlóiban látható ősi, több ezer éves lábasok és a magyarral hasonló edényfajták kicsit elgondolkoztatják az erre vetődő látogatókat. Talán még meglepőbb, hogy nemcsak a főzőedények mutatnak hasonlóságot, hanem a benne készült ételek is. Belső-Mongóliából nézve, kicsit furán hatnak azok a magyar és német elméletek, miszerint mi, magyarok nagyon sok ételt az oszmánoktól tanultunk a 16. századtól kezdve. Szinte ugyanazok az ételfajták megvannak a hunok egykori központjában, Belső-Mongóliában is, ahol még a hírért sem ismerték az oszmán hódítóknak és nem kölcsönöztek ételeket, legfeljebb a közös hun konyha fogásai több helyen is megmaradt.

A kínai étel nagyon egzotikus számunkra, a mongol viszont a magyar gyomornak nagyon is ismerős, hiszen a levesfélék inte hasonló módon készülnek az Ordosztól a Kárpátokig. A húsleves minden főétkezés alapja, abba sokszor húsgombócot, néha leveles tászkát helyeznek. A legkülönlegesebb mongol levesfajta a lagsa, a mi lebbencslevesünkhöz hasonló, a szóban is magyar laskát találjuk meg. A savanyított káposztának elég sok fajtáját megkóstoltuk Észak-Kína mongolok és kínaiak lakta tartományaiban, mikor rákérdeztem annak eredetére, azt a választ kaptam, hogy ilyen ételt a szomszédos Shanxi-tartományban készítenek. Az pedig sokáig a hunok földje volt. Elképzelhető, hogy ők örökítették az utókorra ezt a különleges ételt? A kínai lepény, a laoping is északi, hun eredetről regél, ugyanúgy, mint a hósor, a hunok étele, melyet a kínaiak tanultak meg hun szomszédjaiktól.

Mónus József magyar bajnok kürttel ébreszti az ergüeni táborlakókat.

Mongol versenyző gratulál Mónus József magyar bajnoknak.

Életképek a nemzetközi íjászversenyből.

A nádam-obó Ergünébe. A verseny résztvevői ott áldoznak a helyi szellemeknek.

Mongol harcosok az ergüinei verseny megnyitóján.

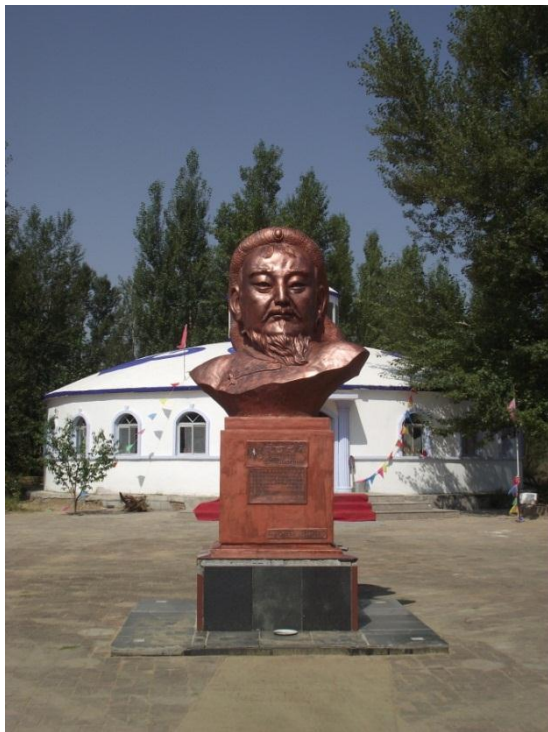
Kaszar városának bejárata.

Az Ordosz Nádám nemzetközi sportverseny megnyitója.

Engebei homokdűnéinél a hunok is megfordulhattak.

Dzsingisz kán kultusza máig továbbél az ordoszi mongolok között.

A mongol és magyar hagyományörző ruházat még őrzi a közös hun múlt divatját.

Mongol táltos is bizonyítja rátermettségét a lovas íjász versenyen.

OBRUSÁNSZKY, Borbála: In the Footsteps of Khasar in Inner Mongolia

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, July-October 2012, pp. 116-124. (<http://www.federatio.org/joes.html>)

